

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	11/1	2017	75-96
----------------------------	------	------	-------

CTH 676: NERİK KENTİ “ARINMA RİTÜELİ”

Şafak BOZGUN - Savaş Özkan SAVAŞ*

Öz

Araştırmamız CTH 676 Nerik'in Arınma Ritüeli'ne ait belgelerin filolojik değerlendirmeleriyle birlikte verilerini ve içeriklerini kapsamaktadır. Söz konusu belgelerde geçen luri-kelimesinin, kentin tarihsel sürecinde yaşanan “derin/büyük bir felaket”i tanımlayabileceği değerlendirilmektedir. Nerik kentinin arınmasına yönelik kült uygulamalarının yer aldığı metin grubu Hatti-Hitit dinsel geleneklerinin devamlılığına da örnek oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: CTH 676, Nerik, Arınma Ritüeli, Hitit, Fırtına Tanrısının Rahibi, luri-, sel, felaket, ^{GIS}eya-, Huzziya.

Abstract

CTH 676: “Purification Ritual” for Nerik City

Our research includes the documents and their contents of the CTH 676 Purification Ritual of Nerik as well as philological assessments. It is evaluated that luri- word mentioned in such documents can describe a “deep disaster” lived in the historical process of the city. The textual group of cult practices for the purification of the city of Nerik is an example of the continuity of Hatti-Hittite religious traditions.

Key Words: CTH 676, Nerik, Purification Ritual, Hittite, Priest of the Stormgod, luri-, flood, disaster, ^{GIS}eya-, Huzziya.

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hititoloji Anabilim Dalı, sbozgun@ankara.edu.tr; savasosavas@hotmail.com
Kısaltmalar ve metin tarihlendirmelerinde [Eski Hitit (Yazımı) ±1650-1450; Orta Hitit (Yazımı) ±1450-1380; Yeni Hitit (Yazımı) ±1380-1175: HW² (: 34vd.), EDHIL (: 3vd.) ve CHD (: xi, xxviii vd.)] *Chicago Hittite Dictionary* izlenmiştir.

Hititlerin önemli kült merkezlerinden biri olan *Nerik* kentinin¹ Hitit dini açısından oldukça özel bir konumu bulunmaktadır. Hitit-Kaşka ilişkilerinde özellikle “*Nerik kenti ile onun çevresi*” yüzyıllarca çözüme ulaşmayan sorunlu bir bölge olarak dikkat çekmektedir. *Nerik*’in Kaşka kabile topluluklarınınca işgali üzerine Hitit hakimiyetinden uzunca bir süre uzak kaldığı anlaşılmaktadır². Bu nedenle *Nerik* kentine ait kült uygulamaları, yeni bir kült merkezi olarak bir süre *Hakmiş*’te³ sürdürülmüştür.

Birçok bayram ve ritüelin gerçekleştirildiği *Nerik* kenti kültürle ilgili düzenlenen CTH 676.1.A: IBoT 2.121; CTH 676.1.B: KUB 26.21; CTH 676.2: KUB 31.57(+)*Bo* 3394 metin grubu: “**Çağırma Ritüeli**” (IBoT 2.121); “***Nerik*’in Yeniden Kurulumu**” (KUB 31.57); “***Nerik* Kefaret Ritüeli**” (IBoT 2.121; KUB 26.21) ve “***Nerik*’in Arınma Ritüeli**” olarak adlandırılmıştır⁴.

Bu metin grubuna, metinlerdeki benzer ifadelerden KUB 9.38’in de dahil olabileceği belirtilmiştir⁵. HT 95’in bu metin grubunun bir parçası (CTH 676.3) olduğu önerilmişse de söz konusu fragmanın KUB 28.45’in (CTH 744.2) eski bir versiyonu olduğu belirlenmiştir⁶.

¹ Goetze 1957a: 102; Garstang-Gurney 1959: 19 vd.; Güterbock 1961: 93; von Schuler 1965: 19; Cornelius 1973: 17; Ertem 1973: 100vd.; Dinçol-Yakar 1974: 571vd.; del Monte-Tischler 1978: 286vd.; Macqueen 1980: 179vd.; Yakar 1980: 88; del Monte 1992: 113vd.; Haas 1998-2001: 229; Hazenbos 2003: 193; Singer 2007: 167; Czichon 2010: 158; Forlanini 2010: 119vd.; Ünal 2014: 330.

² KUB 1.1 ay.III 46’-47’; KUB 25.21 III 2-5, Goetze 1957: 92, 101 ve dn.22; Goetze 1957a: 169 ve dn.14; von Schuler 1965: 186; Otten 1981: 20; Bryce 1986: 86 ve dn.7, 88; HEG (T/D): 100. (Genel olarak Alluwanna’nın oğlu^(?) II.Hantili’nin Kaşka akınlara karşı koyamayarak *Nerik* kentini kaybettiği değerlendirilmektedir. Tartışmalar için bkz. von Schuler 1965: 19, 24vd., 186vd.; Hoffner 1967: 180; Haas 1970: 6 ve dn.4; Otten 1972-1975: 110; Bin-Nun 1975: 90 ve dn.138; Klinger 1995: 84; Freu 1995: 135; Soysal 1998: 32 ve dn.29; Klengel 1999: 71, 92; Beckman 2000: 22; Klinger 2002: 441 ve dn.17; Bryce 2003: 212; Hazenbos 2003: 192; Altman 2004: 181; Liverani 2004: 35 ve dn.11; Bryce 2005: 113, 420 ve dn.76; Glatz-Matthews 2005: 53; Freu-Klock-Fontanille-Mazoyer 2007: 162vd.; Singer 2007: 167; Soysal 2008: 119; Yakar 2008: 819vd. ve dn.4; Taracha 2009: 44; Taracha 2010: 862 ve dn.26; Steadman-McMahon 2011: 583; Liverani 2014: 298; Ünal 2014: 329.

³ Garstang 1942: 452; Garstang-Gurney 1959: 18; Haas 1972-1975: 49vd.; del Monte-Tischler 1978: 65vd.; del Monte 1992: 22vd.; Alparslan 2010: 29vd..

⁴ Bittel-Güterbock 1935: 75 ve dn.5; Goetze 1948: 234; Otten 1950: 347; Goetze 1957a: 151; Haas 1970: 114, 134vd.; IBoT 2: iv.; Klinger 2009: 97vd..

⁵ KUB 9.38, Goetze 1948: 234; Schuster 1974: 32 ve dn.117; krş. Haas 1970: 274; Alp 1993: 114vd.; CTH: 120; Hoffner 1978: 343; Neu 1980: 156; CHT: 99, 107; krş. CTH 455.1, http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php.

⁶ HT 95, Hoffner 1978: 341vd.; Neu 1980: 155vd..

CTH 676 *Nerik*'in Arınma Ritüeli ile ilgili metinler dikkate alındığında, IBoT 2.121 Eski Hitit; söz konusu diğer iki fragman KUB 26.21 ve KUB 31.57(+)*Bo* 3394 ise Yeni Hitit yazım özellikleri göstermektedir⁷. IBoT 2.121'de⁸ “kral, kraliçe ve Fırtına Tanrısının Adamı(/Rahibi)”nin yer aldığı bir takım kült uygulamaları bulunmaktadır. Metinlerde ortak özellik olarak, “sadece Fırtına Tanrısının hizmetinde” olan LÚ^DIM⁹ “Fırtına Tanrısının Adamı(/Rahibi)” unvanı ile *Huzziya* ritüel düzenleyicidir (IBoT 2.121 ay.1', 9', 13'; KUB 26.21 II 3', III 1', 4', KUB 31.57 öy.II 5')¹⁰. Ayrıca belirtilen kişi/görevlilerin yanı sıra KUB 26.21'de DUMU.E.GAL ve KUB 31.57(+)*Bo* 3394'te ise LÚ^LAGRIG; LÚ^LZABAR.DIB; MUNUS^SŠU.GI; LÚ^Lhatalwala-; LÚ^Lpaššandala-; LÚ^Lwalhiyala-; LÚ^Ltapašatalla- görevlileri de yer almaktadır.

Söz konusu ritüel metninin, Kaşkalar tarafından uzun süre işgal edilerek kültüründeki ihmallerden dolayı *Nerik*'in *arınması*na yönelik kült uygulamaları olduğu belirtilmektedir¹¹.

CTH 676.1.A IBoT 2.121 (Eski Hitit)¹²

öy. x+1 [DUG ² pal ² -hi ² -]aš k[i(-)] 2' [ta-aš-š]a-an LUGA[L 3' [DUG ² pal ² -]hi-aš-pát k[i(-)] 4' GAL-[r]i e-ep-z[i 5' LUGAL-[u]š pá-r-ši-ya [6' ta-aš-ša-an a-ap-[pa da-a-i] ¹³ 7' a-pi-ya-pát iš-pa-a[n-tu ² -uz ² -zi] ¹⁴	öy. x+1 [palhi ² -kab]i ² x[2' [ve] (sonra) kra[l 3' adı geçen [pal]hi ² -[kabi] ² x[4' GAL-kabi tuta[r. 5' Kral böler [6' ve tekr[ar koyar. 7' orada/aynı yerde libas[yon (kabi)
--	---

⁷ https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=676; krş. Eski Hitit yazım özelliklerine rağmen Yeni Hitit “Bayram Fragmanı” olduğu da belirtilmektedir, HW² (E): 25; Klinger 2009: 101.

⁸ Metin duktus özellikleri: “-du-” yazımı ile Eski Hitit’de tespit edilmemiş (öy.13’) *išpantuzzi*[-] ile uygunluk gösterse de; -ti- yazımı ile sıklıkla Eski Hitit’de kullanılan *ha-an-ti*, (ay.17’) *ha-an-di* yazımı ile Eski Hitit metinlerinde yalnız üç defa geçen (KBo 25.37 ay.8’; KBo 25.38 7) tespitle istisna bir yazım göstermektedir, Kloekhorst 2013: 133 ve dn.30; 134 ve dn.33.

⁹ Fırtına Tanrısının ^DU ve ^DIŠKUR/IM adları, Akadça *Adad*, Hattice *Taru*, Luvice *Tarhunt(a)*; Hiyeroglif Luvicesi *Tarhu(i)nda/nzas/nt(a)*; Hurrice *Tešup*, *Humunna/i* gibi birçok kültürde farklılıklar gösterir, bkz. Savaş 2002: 108.

¹⁰ Bittel-Güterbock 1935: 75 ve dn.5; IBoT 2: 1947: vi; Schuster 1974: 30; Arkan 1998: 48vd.; Ünal 1998: 67 ve dn.2. Hitit öncesinde (Kapp. *Hu-zi(-i)š*) BIN IV 145, 11; *Hu-zi-a*; BIN VI 140, 7; KTHahn 18, 26) metinlerde de görülebilen şahıs adı Hitit döneminde ise ^m*Hu(-uz)-zi-ya* yazımları ile geçmektedir. *Huzziya* LÚ^DIM “Fırtına Tanrısı’nın Adamı(/Rahibi)” KUB 9.38 5; KUB 26.18 10, 16; KUB 36.89 II 62; KBo 22.203 öy. 3 ve KBo 25.9 4; Laroche 1966: 74vd.; KBo 38.36 7, <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetonom/ONOMASTIdata.html>.

¹¹ Haas 1970: 39vd.; Klengel 1999: 69.

¹² Haas 1970: 134vd..

¹³ HW² (A): 156; krş. *a-ap-[pa-an-zi]*, Haas 1970: 134; *a-ap-pa l[a-*, McMahon 1991: 230.

8' <i>lu-u-ri-in</i> ^{URU} <i>Ne-r[i-ik</i> 9' <i>tu-un-na-ak-ki-iš-n[a-aš</i> ¹⁵ 10' ^{GIS} <i>e-ya-an lu-u-ri</i> [^{URU} <i>Ne-ri-ik</i> ⁽²⁾	8' <i>Ner[ik]</i> Kenti('nin) kaybını [9' iç oda[nın 10' <i>eya-ağacını</i> , [<i>Nerik kenti</i> ⁽²⁾] kaybında [11' ^{GIS} <i>la-ah-hu-u-ra-an</i> [^{GIS} <i>BANŞUR-an</i> 12' <i>ka-at-ta-iš-ši</i> (silik)[13' ^{DUG} <i>iš-pa-an-tu-uz-zi-m[a</i> 14' <i>lu-u-re-e-eš</i> [15' <i>ma-a-an ši-ú-na-an wa-ar-nu-u[m-ma-ar</i> ⁽²⁾¹⁶ 16' KÜ.BABBAR- <i>i GUŠKIN-an ši-ú-na-aš</i> [17' ^{LÚ} <i>SANGA</i> ^{DIM} <i>pár-na-aš-ša</i> x ¹⁷ [18' <i>šu-up-pi-ya-ah-hi e-e[š-</i> 19' <i>ar-ra-an-zi i[š²-kán²-zi²</i> 20' <i>ti-an-zi</i> [21' <i>a-p[í-y]a</i> [ay. x+1 ^m <i>Hu-uz-z[i-ya-aš</i> LÚ ^{DIM} ¹⁸ 2' <i>pa-ra-a e-[ep²-zi²</i> 3' <i>NA^{HA}-uš d[a-a-i</i>	8' <i>Ner[ik]</i> Kenti('nin) kaybını [9' iç oda[nın 10' <i>eya-ağacını</i> , [<i>Nerik kenti</i> ⁽²⁾] kaybında [11' <i>lahhurayı</i> (ve) [kurban masasını ⁽²⁾ 12' onun yanına [13' ayr[ıca] libasyon kabı [14' kayıplar [15' tanrıların yakma (işlemi için) ...dığı zaman 16' gümüş (ve) altını, tanrılara [17' Fırtına Tanrısının Rahibi evine x[18' kutsar/temizler x[19' yıkarlar ve (kutsal) y[ağ sürerler] ² 20' koyarlar [21' orada/aynı yerde [ay. x+1 [Fırtına Tanrısının Adamı(/Rahibi)] <i>Huzz[ya</i> 2' u[zatr ² 3' taşları a[lır.
4' MUNUS.LUGAL- <i>aš</i> ^{GIS} <i>ha-aš-ša-a-al-l[i(-)</i> 5' MUNUS.LUGAL- <i>ri mar-nu-an-da-aš ka[r-ap-zi</i> 6' MUNUS.LUGAL- <i>ša</i> 2- ^{ŠU} <i>ši-pa-a[n-ti</i> 7' ^{DUG} <i>te-eš-šum-mi-in šal-l[i-in</i> ⁽²⁾ 8' <i>ta-aš-ta pa-ra-a</i> [9' ^m <i>Hu-uz-zi-ya-aš</i> LÚ [^{DIM} ¹⁹ 10' <i>ta</i> 8 ^{GIS} <i>e-ya-an</i> [11' <i>na-at lu-uk-ki-i[z-zi</i> 12' <i>ták-kán e-ne-i[š-ša-an</i> 13' ^m <i>Hu-uz-zi-ya-aš</i> LÚ [^{DIM} 14' <i>nu</i> MUNUS.LUGAL- <i>an</i> [15' <i>ma-a-an ši-up-p[i-ya-ah-hi</i> 16' MUNUS.LUGAL- <i>ša pa-ra-[a</i> 17' <i>ha-an-di</i> ^{MUNUS} ^{ŠU.GI} ⁽²⁾²¹ 18' <i>ki-e-it-ta</i> 1 <i>K[U-KU-UB</i> 19' <i>iš-tar-n[a</i> 20' <i>ta(-)</i>	4' kraliçenin (taburesi/oturağ[ı 5' kraliçe(ye/için) <i>marnuwanda-içkisi</i> ka[ldırır 6' ve kraliçe 2-defa sun[ar. 7' Bütük ⁽²⁾ <i>tešumi-kabını</i> [8' ve sonra x[9' [Fırtına Tanrısının] Adamı(/Rahibi) <i>Huzziya</i> [10' ve 8 <i>eya-ağacını</i> ²⁰ [11' ve onları ateşe ver[ir. 12' ve bö[ylece/söylendiği gibi 13' [Fırtına Tanrısının] Adamı(/Rahibi) <i>Huzziya</i> [14' ve kraliçe'yi [15' Kutsadığı/temiz[ledi]ği zaman 16' ve kraliçe [17' önde/karşısında y[aşlı] kadın [18' durur. 1 <i>K[UKUB-kabı/güğüm</i> ² 19' ortasında/arasında 20' ve ⁽²⁾ [

Değerlendirme:

öy.x+1², 3²: (x+1) -]aš k[i- ve (3') [^{DUG}*pal-*]-~~š~~ k[i-
tamamlaması: ^{DUG}*palhi-aš* (Sg.Gen./Pl.Nom-Akk.n./Pl.Lok.) (KBo 24.63 III
1+KBo 24.43 III 8) sonda bulunan işaretlere göre uygun görünmektedir.

¹⁴ IBoT 2.121 öy.13'.

¹⁵ Haas 1970: 134; tamamlama için *tunnakišna*; *tunnakkešnaš*; *tunnakišnaza*; *tunnakišpát* geçişleri de dikkate alınmalıdır.

¹⁶ CHD (Š): 483; krş. *wa-ar-<ša->nu-u[z-zi*, Haas 1970: 134.

¹⁷ Krş. *d[a-a-i*, Haas 1970: 134.

¹⁸ Haas 1970: 138; van Gessel 1998: 656; krş. ^m*Hu-uz-z[i-ya* ^{LÚ}*SANGA* ^{DIM}*ŠKUR*, HW² (E): 25.

¹⁹ Krş. HW² (E): 25a.

²⁰ “eight [pieces of] *eya-tree*” HED (E): 254.

²¹ ^{MUNUS}*ŠU.GI*, KUB 31.57 öy.1 7', Pecchioli Daddi 1982: 586.

^{DUG}*pal-hi-aš, kinu-* “açmak, kırmak, bölmek” ya da *ki-* “durmak, bulunmak” fiillerinin her ikisi ile de birlikte geçmektedir²².

öy.6’: (-*šan*) *a-ap-[pa da-a-i* ile yine benzer bir yapıda *a-ap-pa d[ā-* (...) IBoT 2.22 8’e göre tamamlama yapılmıştır²³.

öy.9’: É.ŠÀ “(kutsal mekanda) iç oda/yatak odası” aynı zamanda tanrı heykelciklerinin yıkıldığı ve kutsandığı mekan, *tu-un-na-ak-ki-iš-n[a-aš* Sg.Gen. tamamlamasının yanısıra metinlerde geçen Sg.All.*tunnakišna*, Sg.Abl.*tunnakkešnaz* ya da *tunnakišn[aza* çekimleri ile *tunnakkišp[āt*, *tunnakkešnama* geçişleri de tamamlamada dikkate alınmalıdır. (É)*tunnakišna/É.ŠÀ* metinlerde; *eš-* (KBo 3.21 III 15); *halziya-* (Bo 3339 [11’]; KUB 10.17 I 17; KUB 20.28 I 2; KUB 58.62 IV 6; KBo 21.85 IV 20); *pai-* (Bo 3790 6’); KUB 2.13 III 32’; KUB 10.11 IV 25-26; KUB 21.70 I 6’; KUB 25.14 I 8; KUB 32.108 I 10; KUB 54.50 I 4; KUB 55.39 I 12; KUB 58.17 III² 15; KUB 58.19 IV² 10’; KBo 2.13 öy.24; KBo 3.22 78; KBo 25.173 VI 1; KBo 20.74 II 10); *e/inu-* KBo 22.1 4-6; *tiya-* (KUB 30.41 I 23); *[ú]da-* (KUB 25.32 I 20); *úwa-* (Bo 5257 3; KUB 25.14 I 18; KUB 30.41 I 29; KUB 55.39 I 13) fiilleri ile birlikte görülmektedir²⁴.

öy.10’: ^{GIŠ}*eyan* (Sg.Nom.-Akk.n.) “(yaprakları dökülmeyen) çam cinsinden bir ağaç” aynı zamanda ^{GIŠ}*eya-* (koruyucu) edebi bir sembol olarak, altar²/sunak²’a konulan değerli bir nesne görünümündedir (KBo 24.110+KBo 23.49 ay.IV 10’; KBo 55.263+KUB 25.31 öy.5-6).

Metinde yakılarak kullanılan (Pl.Nom.Akk.n. IBoT 2.121 ay.10-11) *eya-* ağacı kentin kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Kutsanan *eya-* ağacı “ölümsüzlük” ile ilgilidir (KUB 29.1 IV 17-21)²⁵ ve Hititlerin dini yaşamına “uzun ömrü” simgeleyerek dahil olmuştur (KUB 17.10 ay.27-31; KUB 33.12 IV 12-19). Benzer ifadelerle metinlerde yer alan ^{GIŠ} GAL (KUB 58.33 öy.III 37’-38’) ve ^{GIŠ}^{SU} *RABŪ* (KUB 58.11 öy.11, 21) *eya-* ağacı ile

²² CHD (P): 66; EDHIL: 620; HED (P): 66. ^{DUG}*pal-hi* ile birlikte *kinut* (KUB 44.56 III 1); ^{DUG}*palhi* ile birlikte *kitta* (IBoT 3.98 8+KUB 28.92 I 22’); *kianda[ri]* (KUB 33.66 II 9-10); *kianda* (KUB 33.8 III 7, *Dupl.IBoT* 3.141 IV 11); *kiantari* KUB 33.54+47 II 5), HED (K): 171; krş. Haas 1970: 134, (x+1’) [. . (.)]x-aš k[i-, (3’) [. .]-hi-aš-pát k[i-.

²³ HW² (A): 156; krş. Haas 1970: 134; *a-ap-pa l[a-* McMahon 1991: 230.

²⁴ Ehelolf 1936: 186vd.; Kümmel 1967: 62; Haas 1970: 92; Siegelová 1971: 21; Popko 1978: 32vd.; Alp 1993: 368vd.; MHH: 735; Weeden 2011: 237; van den Hout 2011: 124.

²⁵ KUB 29.1 IV (17) ... ^{GIŠ}*e-ya-an* (18) *ma-ah-ha-an uk-tu-ri i-ya-at-ni-ya-an nu hur-pa-aš-ta-nu-uš* (19) *Ú-UL iš-hu-wa-i LUGAL-ša MUNUS.LUGAL-ša QA-TAM-MA* (20) *i-ya-at-ni-an-te-eš a-ša-an-du ud-da-a-ar-ra-aš-ma-aš* (21) *QA-TAM-MA uk-tu-ri e-eš-du* (17) ... ^{GIŠ}*eya-* ağacı (18) nasıl edebi yetişmiş ve yaprakları(nı) (19) dökmezse kral ve kraliçe de aynı şekilde (20) yetişmiş olsunlar! Onların sözü böyle edebi olsun! bkz. Ertem 1987: 112; Klengel 1988: 101vd.; Mazoyer 2003: 75; HED (E): 253vd..

ilişkilendirilmekte²⁶ ve aslında Anadolu'da da halen var olan “ulu ağaç” saygınlığının izlerini yansıtmaktadır.

lūri kelimesinin devamında yer alan kırık kısmın (öy.8' göre) [^{URU}*Ne-ri-ik* tamamlanması metne uygun görünmektedir.

öy.11': ^{GIŠ}*la-ah-hu-u-ra-an* ^{GIŠ}[*BANŠUR-an*(?)]; (^{GIŠ})*lahhura* (Sum. ^{GIŠ}GAN.KAL) “(çeşitli boyutlarda, taşınabilir) sunular için kullanılan kurban masası/kaide”. ^{GIŠ}BANŠUR'un yanı sıra metinlerde ^{GIŠ}ŠÚ.A (KUB 26.21 öy.II 6'); ^{GIŠ}BANŠUR AD.KID; ^{GIŠ}KANNUM kelimeleri de tamamlama için değerlendirilebilirler²⁷.

öy.15'-16': Sg.Akk. ya da Pl.Gen olması gerektiği yönünde iki ayrı görüş; *ši-ú-n=a-an* Sg.Akk.²⁸ (KBo 25.51 I 8) ya da *ši-ú-na-an* Pl.Gen.²⁹ (KBo 3.1 II 32; KUB 41.23 II 20', [23'], *ši-u-na-an* KUB 41.23 II 18'; KUB 57.63 II 10 *Dupl.*KUB 57.60 II 4-5), DINGIR^{MEŠ}-*na-an* (KBo 7.28 41; KUB 34.63 7', KUB 43.53 I 16); DINGIR^{MEŠ}-*an* (VBoT 58 IV 5) yazımları ile de metinlerde görünmektedir.

ši-ú-na-aš (KBo 17.15 öy.? [8]; KUB 11.9 IV 12; KUB 41.23 II 12'), *ši-i-ú-na-aš* (KUB 28.45 VI 15), DINGIR^{MEŠ}-*na-aš* (KBo 13.240 7; KUB 7.16 III 6; KUB 17.10 III 3; KUB 17.28 II 40); DINGIR^{MEŠ}-*aš* (KUB 6.45 III 35; IBoT 1.30 1), çekimi de diğer metin örneklerinde görülen Pl.Dat.-Lok. çoğul bir form göstermektedir. Böylelikle *ši-ú-na-an* çekiminin de çoğul bir formla Pl.Gen. olması bu satıra da uygun bir devamlılık gösterir.

waršanu-/waršiyanu- (ŠÈD-*nu*) “yatıştırmak, teskin etmek, sakinleştirmek” anlamlarında ^DU (KUB 12.21 6), DINGIR^{MEŠ} (KUB 13.4 IV 11)) ile birlikte *wa-ar-<ša->nu-u*[*z-zi* ya da farklı olarak *warnu-* “yakmak” (Verbalsubs. *wa-ar-nu-u*[*m-ma-ar*(?)) tamamlamaları önerilmiştir³⁰.

öy.17': *pár-na-aš-š/a* Sg.Gen.³¹ ancak kelime *pár-na-a/š-ša* Sg.All. (KBo 25.109 II 19; KBo 8.35 I 14; IBoT 1.36 III 61; HT 7 IV 15) olarak analiz edilmelidir. Aslında tamamlama için metinlerde geçen *pai-* “gitmek”

²⁶ Haas 1970: 66.

²⁷ Haas 1970: 134, ^{GIŠ}[*BANŠUR-an* (KUB 29.5 I 12); HED (L): 13vd.; EDHIL: 513vd.; Weeden 2011: 617; KUB 5.2 II 52; KUB 45.47 öy.I 16; KBo 5.2 I 23vd., KUB 29.4 I 28 bkz. CHD (L/N): 15.

²⁸ Neu 1983: 168 ve dn.496; CHD (Š): 462.

²⁹ Laroche 1946-1947: 15vd.; Laroche 1967: 175; Hoffner 1968-1969: 41; Neu 1974: 122; Hoffmann 1984: 175; Archi 1988: 7.

³⁰ Haas 1970: 134; CHD (Š): 483.

³¹ CHD (P): 274.

fiili (KBo 8.35 I 14; IBoT 1.36 III 61; KBo 5.1 III 2) anlam açısından uygun görünse de satır sonunda kırık işaret buna müsaade etmemektedir³².

öy.19': KBo 21.42 I 8; KUB 25.14 I 16 geçiş örneklerine göre *arranzi i[škanzi^(?)]* “yıklarlar (ve kutsal) y[ağ sürerler^(?)]]” olarak tamamlanabilir.

ay.3': *Huzziya* burada “taşlar” ile ilgili bazı uygulamalar yaparken, aynı uygulamalar yine *Huzziya* tarafından KUB 26.21 II x+2'-5'te de görülmektedir³³.

ay.9': Eski Hitit yazım özellikleri gösteren metinlerinde LÚ^DU/IM “Fırtına Tanrısının Adamı” daha sonra Yeni Hitit yazımında LÚ^SSANGA^DU/IM ve MUNUS^DU/IM olarak geçtiği öy.17'ye göre de tamamlamanın ^m*Huzziyaš* LÚ[SANGA^DIŠKUR olarak yapılması gerektiği belirtilmektedir³⁴.

CTH 676.1.B KUB 26.21 (Yeni Hitit)³⁵

Metin, IBoT 2.121 ile ilgili görünmekte ve aynı ünvanlı şahıs (*Huzziya*) belirli kült uygulamalarını gerçekleştirmektedir.

öy.II x+2' nu-uš-ša-an NA ₄ ^{HL.A} -u[š da-a-ī ^(?)] ³⁶	öy.II x+2' ve taşlar[ı alır ^(?)]
3' ^m <i>Hu-uz-zi-ya-aš</i> LÚ ^D [M 4' <i>pa-ra-a-ma-aš-ta pa-iz-zi</i> [5' <i>ta-aš-ta-aš</i> ³⁷ NA ₄ ^{HL.A} -uš <i>d[a-a-ī^(?)]</i> 6' <i>na-aš-ša-an I-NA</i> ^{GIS} ŠÚ.[A 7' <i>mar-nu-an</i> LUGAL- <i>i pa-a-i</i> LUG[AL 8' DUMU.É.GAL- <i>iš</i> LUGAL- <i>i</i> [9' <i>ta-aš-ta[-aš</i>	3' Fır[tına] Tanrısının Adamı(/Rahibi) <i>Huzziya</i> [4' Ayrıca çıkar(/gider), [5' ve o/onları taşları a[lır ^(?) , 6' ve tahtta [7' <i>marnuan</i> -içkisini krala verir. Kra[8' saray görevlisi, krala [9' ve [o/onları
ay.III 1 [^m <i>Hu-u</i>]z-zi-ya-[aš LÚ ^D IM 2] ^{GIS} <i>e-ya-an</i> ³⁸ ta- 3]x LUGAL-uš ^{GIS} <i>e-ya-</i> [ay.III 1 [Fırtına Tanrısının Adamı(/Rahibi) <i>Hu</i>]zziya [2] <i>eya</i> -ağacını x[3] kral <i>eya</i> -ağa[cı
4 [^m <i>Hu-u</i>]z-zi-ya-ša L[Ú ^D IM 5 [<i>šu-up-p</i>]i-ya-ah-hi pi-x[6] <i>ar-ta</i> x[7]-iš-mi x[8] x x x[4 ve [Fırtına Tanrısının Adamı(/Rahibi) <i>Huz</i>]ziya 5 [kut]sar(/temizler) x[6] durur x[7]x[8]x[

³² Krş. *d[a-a-i*, Haas 1970: 134.

³³ Haas 1970: 137vd..

³⁴ HW² (E): 25a.

³⁵ Goetze 1948: 234; Otten 1950: 347; Haas 1970: 139; Hoffner 1978: 341vd.; Neu 1980: 155vd.; //digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/GHC/id/ 14569.

³⁶ NA₄-u[š da-a-i bkz. KUB 26.21 II 5' ve IBoT 2.121 ay.3'.

³⁷ *t-ašta-aš*(!) “o” ya da “onları” HW² (A): 444a.

³⁸ Sg.Nom.Akk.n. (IBoT 2.121 öy.10) ya da Pl.Nom.-Akk.n. (IBoT 2.121 ay.10) her iki geçiş de aynı.

CTH 676.2 KUB 31.57(+)Bo 3394** (Yeni Hitit)³⁹**

Nerik kenti ile ilgili “Arınma Ritüel”ine ait bu metin, tapınaklardaki kült uygulamaları için gerekli olan, farklı kentlere ait tarımsal faaliyetleri göstermekte ve kentin “*tapınak ekonomisi*” hakkında bilgi vermektedir⁴⁰. Çevredeki kentlerin söz konusu faaliyetlerinin, bölgenin en önemli merkezi olan *Nerik* için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Metinde *Nerik* kenti, *Kapaštuštu*, *Kaštama*, *Taphalu* ve *Zika*[yerleşimleri ile ilgili görünmektedir⁴¹. (+)Bo 3394 (indirect join) öy.I 6’da geçen ^{URU}*Zi-ik-ki-iš-te-ri* kent adına KBo 20.88 öy.I 10’da rastlanılmaktadır⁴².

<p>öy.I x+1 [^URU]Zi-qa-[⁴³ 2’ 8 <i>ka-pu-nu</i> 11 IKU A.ŞA [</p>	<p>öy.I x+1 <i>Ziqa</i>-... k]enti[2’ 8 <i>kapunu</i>, 11 IKU (ölçüsünde) tarla[</p>
<p>3’ [^URU]Zi-in-zi-li-aš ^U[4’ 1 <i>ka-pu-nu</i> 20 IKU A.ŞA [</p>	<p>3’ <i>Zinzilia</i> [k]enti ve^(?) [</p>
<p>5’ ^{URU}<i>Ka-pa-aš-tu-uš-tu-uš</i> ^U[6’ 3 <i>ka-pu-nu</i> A.ŞA QA-TAM-MA ^U[^{RU} 7’ 14 <i>ka-pu-nu</i> 20 IKU A.ŞA [</p>	<p>4’ 1 <i>kapunu</i>, 20 IKU (ölçüsünde) tarla [</p>
<p>8’ ^{URU}<i>Ta-a-ap-hal-lu-uš</i> ^U[9’ 2 <i>ka-pu-nu</i> 4 IKU A.ŞA [</p>	<p>5’ <i>Kapaštuštu</i> kenti ve [</p>
<p>10’ ŠU.NIGIN ŠA URU^{DIDLHLA} AN-NU-TIM 11’ 52 <i>ka-pu-nu</i> 13 IKU A.ŞA <i>te-ri-ip-pa</i>-[an-zi]</p>	<p>6’ 3 <i>kapunu</i> (ölçüsünde) tarla, aynı şekilde [x] ke[nti 7’ 14 <i>kapunu</i>, 20 IKU (ölçüsünde) tarla [</p>
<p>12’ ^U NUMUN ŠE ZÍZ IŠ-TU É.GAL^{LIM} 13’ ^{LÚ}AGRIG ^{URU}<i>Kaš-ta-ma pa-a-i</i> 14’ <i>te-ri-ip-pu-u-wa-an-zi wa-ar-šu-wa-an-zi</i> 15’ ÉSAG-an-zi hu-ga-an-na a-ra-u-wa-aš NU.GÁL</p>	<p>8’ <i>Taphalu</i> kenti ve [</p>
<p>16’ <i>ku-e-el</i> 6 GU^{HLA}.ŠU 2 GU^{HLA}.ŠU 17’ 4 GU^{HLA}.ŠU 1 GU^{HLA}.ŠU <i>tu-uš na-an-na-i</i> 18’ <i>ku-e-el-la</i> GU^{HLA}.ŠU NU.GÁL 19’ <i>nu LÚ i-ya-at-ta a-ra-u-wa-aš</i> NU.GÁL</p>	<p>9’ 2 <i>kapunu</i>, 4 IKU (ölçüsünde) tarla, [</p>
<p>20’ 1 UDU 3 NINDA.KUR₄.RA 18-iš⁴⁵ 21’ 5 ^{DUG}<i>har-ši-iš mar-nu-wa-an</i> 22’ ^{LÚ}AGRIG ^{URU}<i>Kaš-ta-ma pa-a-i</i> 23’ 3 DUG SA₅ GEŠTIN ^{LÚ}ZABAR.DIB</p>	<p>10’ hepsi birden/birlikte bu kentlerin 11’ 52 <i>kapunu</i>, 13 IKU (ölçüsünde) tarla(sını) süre[cekler].</p>
	<p>12’ Arpa ve buğday tohum(larını) saraydan 13’ <i>Kaštama</i> kenti yöneticisi verir/(tedarik eder). 14’ (Tarlayı) ekmek/sürmek için, (ekinleri) biçmek (ve) 15’ muhafaza küplerine istiflemek için⁴⁴ (ve) kesmek için özgür/ayrıcalklı kimse yok(tur).</p>
	<p>16’ Kimin 6 sığırı (varsa) 2 sığırını, 17’ 4 sığırı (varsa) 1 sığırını onları sürsün! 18’ (Ancak) kimin sığırı yok(sa) 19’ (bir) adam gider. Özgür/ayrıcalklı kimse yok(tur).</p>
	<p>20’ 1 koyun, 3 kurban-ekmeği 18-defa, 21’ 5 <i>har-ši</i>-kabı <i>marnuwan</i>-içkisini 22’ <i>Kaštama</i> kenti yöneticisi verir/(tedarik eder). 23’ Bronz kap tutucusu saray(dan) 3 kap kırmızı</p>

³⁹ Haas 1970: 21, 114vd..

⁴⁰ Gilan 2007: 314vd.; Gilan 2008: 227vd.; join C.Corti (28.10.2013), Koşak, hethiter.net/: hetkonk (v. 1.96).

⁴¹ del Monte-Tischler 1978: 288.

⁴² Alp 1993: 258 vd.; Fuscagni 2007: 33.

⁴³ Ertem 1973: 165; *Zi-qa-pal-la* ya da *Zi-ig-ga-ra-at-ta*, Haas 1970: 120; del Monte-Tischler 1978: 500.

⁴⁴ Krş. Ertem 1987: 5.

⁴⁵ 16-iš krş. Alp 1993: 264vd..

<p>Ē.GAL^{LIM} <i>pa-a-i</i> 24' <i>šu-up-pi-ah-hu-u-wa-aš wa-a-tar</i> 25' [<i>Ú²-UL² h</i>] <i>a-a-na-an-zi</i>⁴⁶ 26' [<i>na-at</i> ^Ē] <i>ha-li-in-tu-u-wa-aš</i>⁴⁷ 27' <i>an-da</i> ^Ē <i>an ti-ya-an-zi</i>⁴⁸</p>	<p>şarap verir. 24' (kutsamanın/)arınmanın suyunu 25' çek[mez?]ler. 26' [ve onları] <i>halentuwa</i>-yapısına 27' içi]ne yerleştirirler/koyarlar.</p>
<p>öy.I 28'-31', öy.II x+1-22', ay.III 1-14, ay.IV 1-5 arası az sayıda işaret kalıntısı okunabilmektedir⁴⁹.</p>	
<p>ay.IV 6 [1] <i>LI-IM NINDA</i>^{H^{LA}} 25-<i>iš</i> 7 1 <i>ME</i> ^{NINDA} <i>wa-ge-eš-šar</i> 10-<i>iš</i> 8 1 <i>ME NINDA</i>^{H^{LA}} ^{GIŠ} <i>BANŠUR-aš</i> ^{NINDA} <i>ha-a-li-iš</i> 14-<i>iš</i> 9 1 <i>LI-IM NINDA</i>^{H^{LA}} <i>ša-ra-am-na-aš</i> 10 ^{NINDA} <i>ha-a-li-iš</i> 16-<i>iš</i> 1 <i>LI-IM NINDA</i>^{H^{LA}} 11 ^{NINDA} <i>ha-a-li-iš</i> ^{ŠA} <i>ÉRIN</i>^{MES} 20-<i>iš</i> 12 3 <i>ME</i> ^{NINDA} <i>ZI.HAR.HAR-aš</i> 20-<i>iš</i> 13 3 <i>ME</i> ^{NINDA} <i>ÉRIN</i>^{MES} 30-<i>iš</i> 3 <i>ME NINDA</i> [. .] 35^(?)-<i>iš</i> 14 4^(?) <i>ME</i> ^{NINDA} <i>pi-ya-an-tal-li-iš</i> 15 10 <i>PA ZİD.DA</i> <i>še-ep-pi-it-[ta-aš</i> 16 <i>ar-ra-an-ta-aš</i> 10 <i>PA ZİD.DA</i> [17 <i>Ú ŠA</i> 2 ^{DUG} <i>ha-ni-iš-ša-</i>[18 32 <i>PA za-ar-zu-u-ur(-)</i> [19]x-<i>ši PA DIM</i>₄ 8 <i>PA-RI-Š[U</i> 20 <i>P]A ZİD.DA</i> <i>še-ep-pi-it-[ta-aš</i> 21 <i>ki-i-ma</i> ^{LÚ} <i>AGRIG</i> ^{URU} <i>Iš</i>⁵⁰ [22 <i>kiš-an ha-an-da-a-[an-zi</i></p>	<p>ay.IV 6 [1000] somun ekmeği 25-defa, 7 100 <i>wageššar</i>-ekmeği 10-defa, 8 100 somun masanın <i>hali</i>-ekmeği 14-defa, 9 1000 somun ekmeğin tahsisinin^(?)/<i>šaramnanın</i> 10 <i>hali</i>-ekmeği 16-defa, 1000 somun 11 askerlerin <i>hali</i>-ekmeği 20-defa, 12 300 ZI.HAR.HAR-ekmeği 20-defa, 13 300 asker-ekmeği 30-defa, 300 x ekmeği[...] 35²-defa, 14 400² <i>piyantalli</i>-ekmeği[i, 15 10 ölçek <i>šepit</i> unu 16 yıkılmış, 10 ölçek un [17 ve 2 <i>hanišša</i>-kabı[18 32 ölçek <i>zarzur</i>[19]x ölçek malt 8 ölçek 20 ölçek <i>šepit</i> unu 21 bunları da <i>Iš[-]</i> kenti yöneticisi 22 şöyle düzenle[r]ler.</p>
<p>23 <i>ma-a-an LUGAL-uš</i> x[24 <i>ú-e-eh-z[i</i> 25 ^{URU} <i>Ne-ri-[ik</i> 26 ^{LÚ} ^{MES} x x[27 x x [</p>	<p>23 Kral[...]dığında, 24 döne[r. 25 Ner[i]k kenti [26 x-halkı/adamları[27 x[</p>

Değerlendirme:

öy.x+1: [^URU] *Zi-qa*-[⁵¹ kırık kısım için *Zi-qa-pal-la* (KUB 5.1 I 73, 79; V 1) ya da *Zi-ig-ga-ra-at-ta* (KBo 3.7 I 19) tamamlamaları⁵² önerilse de,

⁴⁶ *Ú-UL² h*] *a-a-na-an-zi* HW² (H): 134.

⁴⁷ Alp 1993: 264.

⁴⁸ Alp 1993: 264; *tiyanzi* ile HW² (H): 24a.

⁴⁹ (28')]x *ŠA KUR.KUR*^{MES} (29')]-*zi* (30')] (31')]x § (öy.II x+1)]x[(2') *nu ak-*[(3') *pé-en-n* [*a²-an²-zi²*] (4') *a-pi-ya(-)* [§ (5') ^m*Hu-uz-*[*zi-ya-aš* ^{LÚ} ^{DIM} (6') ^{LÚ} ^{AGRIG} [^{URU}x (7') ^{MUNUS} ^{ŠU.GI} [(8') ^{LÚ} *ha-tal-w*[*a-la-* (9') *a-da-an-z[i* § (10') *ma-a-an* x[(11') *zi-in-*[*na-an-zi* (12') *hu-u-ma-*[*an(-)*] § (13') *ma-a-an* [(14') *i-ya-an-x*[(15') ^{LÚ} ^{GIŠ} ^{BANŠ} [^{UR} (16') ^{LÚ} *pa-aš-ša* [*an-da-la-aš* (17') ^{LÚ} *wa-al-hi-*[*ya-la-* (18') ^{LÚ} *ta-pa-š*[*a-tal-la* (19') ^{URU} *Ne-r*[*i-ik* (20') *pa-a-an-z[i* (21') *šal-li-x*[(22') GAL x[§ (ay.III 1) *ma-a-an* x[(2) *pid-da-an-z[i* (3) 2 NINDA.KUR₄.R[A (4) (silinti) 40 NIN[DA (5) 1 *zi-pa-t*[*a-ni* (6) 1 *zi-pát-*[*a-ni* (7) *A-NA* 4/NINDA^(?) x[(8) ½ *zi-pát-ta-*[*ni* (9) 1 DUG KAŠ.GEŠTIN [(10) *a-da-an-z[i* § (11) *ma-a-an* [(12) HUR.SAG-*az* [(13) *nu-kán* x[(14) x x[§ (ay.IV (1) (.)]x-*ta* (2) (.)]^{MES}-*ya* (3)]x (4) (.)]-*pu-u-wa* (5) *h*] *a-an-da-a-an-zi*

⁵⁰ Belki *Ka[š]-[ta¹-ma* (KUB 31.57 I 13', 22'), bkz. Singer 1984: 114 ve dn.94.

⁵¹ Ertem 1973: 165.

⁵² Haas 1970: 120; del Monte-Tischler 1978: 500.

işaret kalıntısı oldukça belirsizdir. Metinlerde bölge ile ilgili geçen *Zikarpišna* (HT 2 I 9); *Ziq/kašta* (HKM 99); *Zikuk* (KUB 31.72 8³); *Zikurka* (KBo 10.30 III 9³, [35³], KUB 10.88 I 4³); *Zikmar* (KBo 20.87+Bo 5543, öy.I 4, 6, 8, ay.7³); *Zikkatta* (HKM 10 ay.36; Bo 6108 17³) ya da yerleri hakkında herhangi bir bilgi çıkarımı yapılamayan *Zikpara* (KBo 16.59 öy.13); *Zikiššara* (KUB 26.61+31.61 II 6); *Zikiškira* (Bo 6002 ay.7³,⁵³) kent adları yanısıra (metne “indirect join”) Bo 3394 öy.I 6³’da geçen *Zikišteri* (KBo 20.88 I 10) de tamamlamada dikkate alınmalıdır.

öy.3³-5³: *Zinziliya* kent adı sadece ilgili metinde geçmektedir. *Kapaštuštu* KBo 19.29 I 7 (CTH 236), *Kaštama* (öy.I 13³) ile ilgili olduğundan bu bölgede bulunmalıdır⁵⁴.

öy.8³: *Taphalu*⁵⁵, ABoT 60 öy.8³: *Taphalu*’lu *Nerikkaili*’nin krala (olasılıkla tabletin göndereni *Kaššu* aracılığı ile) ilettiği bilgiye göre: Düşman (Kaşkalar) 7000 kişi ile *Tarittara*’ya saldırmıştır. Krala bununla ilgili olarak bilgi verilmekte ve ne yapılması gerektiği sorulmaktadır⁵⁶. Tablet olasılıkla Maşat Höyük kökenlidir. Kent Maşat’ın kuzeyinde *Nerik*’e yakın yerde aranmalıdır.

öy.11³: *terip(piya)*- “tohum ekmek; (tarlayı) sürmek”; *te-ri-ip-pa-[an-zi]* Prs.Pl.3 (Bo 6250 öy.8; Bo 6238 öy.8³); Inf.I. *te-ri-ip-pu-u-wa-an-zi* (KUB 31.57 I 14, KBo 6.28 ay.23, KBo 18.82 ay.5)⁵⁷.

öy.13³: ^{LÚ}AGRIG (*ABARAKKU*) “idareci, yönetici” (Hit. *a-gövdeli* olmalı) genellikle metinlerde ^{LÚ}AGRIG ^{URU}x olarak geçer. *Nerik* ile ilgili bu metinde *Kaštama* ve *Is^(?)*-[kentlerinin ^{LÚ}AGRIG-görevlileri yer almaktadır ((*Kaštama*) KUB 31.57 I 22³; KBo 16.3 5³; KBo 16.81 10; KUB 25.31 öy.17; (*Takupša*) KUB 36.89 öy.6; (*Nerik*) KBo 16.72 4)⁵⁸. Hitit devlet örgütlenmesinde, kent yönetimlerinde görevli konumunda bulunan ^{LÚ}AGRIG’ler, yönetici oldukları bölgelerde tarımsal faaliyet ve işgücünün kullanımı (KUB 31.57 öy.I 12³-19³) ve yapılacak ritüeller (KUB 31.57 öy.I 21³-22³) konusunda gerekli süreçleri işleten kişiler arasında yer almaktadırlar.

öy.14³-15³: Peşpeşe sıralanan kelimeler birer fiil olarak dikkate alınmış olsalar da⁵⁹, aslında Inf. yapıdadırlar. ÉSAG metinlerde hiçbir zaman

⁵³ Lebrun 1976: 187vd.; Fuscagni 2007: 126vd..

⁵⁴ Ertem 1973: 66; del Monte-Tischler 1978: 174.

⁵⁵ von Schuler 1965: 98; Ertem 1973: 66; del Monte-Tischler 1978: 401.

⁵⁶ Hoffner 2009: 176vd..

⁵⁷ Haas 1970: 114, 120; Ertem 1972: 86; MHH: 713vd.; EDHIL: 871vd.; Fuscagni 2007: 137.

⁵⁸ Singer 1984: 97vd.; Weeden 2011: 436.

⁵⁹ Ertem 1972: 87; Ertem 1987: 5.

bir yapı olarak (*wete-* “inşa etmek” fiili ile) yer almamıştır. Daha çok yere açılan çukurlarda oluşturulan “muhafaza küpleri/silolar”dır⁶⁰. Inf.II. *huganna* (kök. *huek-*, VerbS. *huigatar*) bir dizi tarımsal faaliyetin ardından geçmektedir⁶¹. Hoffner, ÉSAG-*anzi* (tahılların) muhafaza küplerine konulmasından sonra *huganna* kesme⁶² işlemini sıralama açısından beklenenin tersi bir durum olarak değerlendirmektedir⁶³. Söz konusu sıralamanın Hititlerin tahılları muhafaza etme işlemleri hakkında bilgi verdiği, korumanın daha da uzun olabilmesi için başakları ile saklanan tahılların sonrasında ihtiyaç olduğu kadarı ile kullanıldığı, ekme, biçme ve “taneleri, başaklardan ayırma” yani (*bir kızağın altına yerleştirilen taş/demir parçaları ile oluşturulan ve hayvanlar tarafından çekilen*) “harman dövme, düven” işleminin *huek-* “kesmek” fiili ile bağlantılı olarak *haganna* ile benzerlik gösterdiği düşünülebilir.

öy.24’: *šuppiyahh-* “(ritüel bakımdan) temizlemek, arıtmak, kutsamak” VerbS. *šuppiyahhuwar* (KUB 17.8 III 9; KUB 29.8 IV 37)⁶⁴, Gen. *šuppiyahhuwaš* (KUB 9.38 6; FGH 21 IV 39’); *watar* “su” ile birlikte, *šuppi watar/A-anza*, yaşamın kaynağı olan, hem can veren hem de doğa olayları ile can alan bir döngü içerisinde her şeyi temizleyen su, çiviyazılı metinlerde önemli bir kült aracı olarak, günümüzde de halen onun bu kutsallığına bir atıfla *ebedilik* ve *saflık* belirtir.

öy.25’: *Ú-UL’ h]a-a-na-an-zi* (KBo 23.27 II 30) ya da 7-ŠU *ha-a-ni-a[* (KUB 55.63 II 17) ifadeleri tamamlama örneklerini oluşturur⁶⁵.

öy.II 3’: *pé-en-z[i’* “verir/sunar” ya da (Yeni Hitit yazım özellikleri ile) KUB 27.12 8; KUB 45.44 II 9; *pinna-/penna/i(ya)-* “(oraya) götürmek, alıp gitmek”⁶⁶ fiili *pé-en-n[a’-i’* Prs.Sg.3 veya *pé-en-n[a’-an’-zi’* Prs.Pl.3 çekim örneklerine göre tamamlanabilir.

öy.II 5’: *ᵐHu-u[z-zi-ya LÚ^DIM*⁶⁷, ilgili satır IBoT 2.121 ay.1, 9, 13; KUB 26.21 ay.III 1’e göre *ᵐHu-u[z-zi-ya-aš LÚ^DIM* olarak tamamlanabilir⁶⁸.

⁶⁰ Hoffner 1974: 34vd.; ÉSAG yöneticilerin gözetiminde olabilecek É.GAL ya da É^{NA4}KİŞİB yapıları içerisinde olabileceği hk. Hagenbuchner-Dresel 2002: 8 ve dn.8.

⁶¹ Hoffner 1974: 31; del Monte-Tischler 1978: 194; EHS: 315; HED (A): 119; HED (H): 327; Alp 1993: 264; Hoffner 2001: 206; MHH: 218.

⁶² HED (H): 327; krş. “harman dövme” Hoffner 1974: 31; harman yerinde tahıllara uygulanan işlem ile ilgilidir, Hoffner 2001: 206.

⁶³ Hoffner 2001: 206.

⁶⁴ EDHIL: 789vd.; MHH: 655.

⁶⁵ HW² (H): 133vd.; MHH: 157; HED (H): 76vd.; Singer 1984: 134.

⁶⁶ CHD (P): 264vd.; MHH: 536vd.; EDHIL: 664vd..

⁶⁷ Haas 1970: 116.

öy.II 11': *zi-in-[na-an-zi*⁶⁹, Hitit metinlerinde sıklıkla görülen *e* ve *i* ses değişimi ile *zinni-/zena-*; (Eski Hitit) daima *zi-in-*; (Yeni Hitit) hem *zi-in-* hem de *ze-en-* birlikte kullanımı görülmektedir⁷⁰. *mahhan/GIM-an/man* ile Prs.Pl.3 kullanımı: KUB 29.4 I 50-52; KUB 11.25 III 23; KBo 19.142 II 20; KUB 7.13 ay.13; KBo 23.55 I 13; KUB 1.13 I 11-12; KBo 5.1 III 55; KUB 27.16 I 26-27; KUB 17.18 III 14-15; KUB 30.15 I 7.

öy.II 15'-18': ^{LÚ}*pa(š)šandala*-görevlisinin ritüellerdeki fonksiyonu belirsiz kalmakla birlikte *:paš-* “yut(kun)mak” fiilinden türemiş olması gerektiği düşüncesi ile “yemek tadına bakan kimse?” olarak tanımlanmaktadır⁷¹. Bir mutfak görevlisi olarak ^{LÚ} ^{GIŠ}BANŞUR, ^{LÚ}*walhiyala-* ve ^{LÚ}*tapala-* ile birlikte görülen bu kelime *:paš-* fiili ile birlikte değerlendirildiğinde “çeşneci” olarak görevli olduğu değerlendirilebilir. Kelimenin Sg.Nom. tamamlanması KUB 13.3 II 23, IV 20'ye göre uygundur⁷².

^{LÚ}*tap(p)ala-* (KUB 13.3 II 5') “*tap*” \rightleftharpoons işaretinin yazımı ile birlikte geçmektedir. ^{LÚ}*ta-pa-l[a-* kırık kısımda kalan işaret ise belirsizdir. ^{LÚ} ^{GIŠ}BANŞUR “sofracı” ile birlikte metinlerde tespit edilen (KBo 25.47 IV 14²), yine mutfak ile ilgili bir görevli ^{LÚ}*tapašatalla-* tamamlaması daha uygun görünmektedir⁷³.

öy.II 21': *šalli*, ele aldığımız metinler ile ilgili olarak ^{DUG}*te-eš-šum-mi-in šal-l[i-in*^(?) IBoT 2.121 ay.7”de görülmektedir; (*Nerik Kenti Fırtına Tanrısı ve tapınağı ile ilgili*;) *šalli ašeššar* “büyük toplanma/oturma” (Bo 4962 [14]; KUB 10.48 öy.I 18, 23, 24, 36; II 2, 7, 8, 33, 41; IV 17) ve *šalli halziya* (KBo 20.87 öy.I 1; (*Ú-UL*) KUB 10.48 öy.I 15) geçişleri tamamlama için örnek oluşturmaktadır.

ay.III 1: *ma-a-an*[, (KUB 31.57 II 10'; 13'; III 1, 11); *mān* LUGAL-uš (KUB 31.57 IV 23); *mān šiúnan* (IBoT 2.121 öy.15'); *mān šuppíyahhi* (IBoT 2.121 ay.15'; KUB 31.57 II 13').

ay.III 2: “*pád*” belki “*píd*” olarak okunmalı, fiil kökü için hangisinin kullanılacağı açık olmamakla birlikte *pádda-*(/ya da *pidda-*); *piddai-/pitte-/pittiya-*; *pidda(na)i-*, *pád-da-an-z[i*, Prs.Pl.3 çekimi ve yazımı ile her üç fiil de metinlerde tespit edilmişlerdir.

⁶⁸ Houwink ten Cate 1973: 280.

⁶⁹ Haas 1970: 116.

⁷⁰ EHS: 52, 83, 228; MHH: 822; EDHIL: 1036vd.; CHD (L/N): xii.

⁷¹ CHD (P): 204; MHH: 530; EDHIL: 649; HED (P): 182vd..

⁷² Krş. ^{LÚ}*pa-aš-ša[-an-da-la-* Haas 1970: 116.

⁷³ Krş. ^{LÚ}*tapal[a-* Haas 1970: 116; Pecchioli Daddi 1982: 60; HEG (III): 113; MHH: 684.

ay.III 5-6, 8: Yabancı kökenli olabilecek *zipát/zipáttan(ni)* genellikle (sıvı) yiyecekler (yağ, bal gibi) için “küçük bir ölçü” olarak diğer ölçüler ile birlikte geçer⁷⁴. *zi-pát-ta-an-ni* KBo 22.1 öy.11 (Eski Hitit); *zi-pa-ta-ni* KBo 11.36 IV 12; *zi-pád-da-ni* KBo 6.26 II 46; KUB 13.14 öy.2, 3, 4; Bo 3339 öy.II 3⁷⁵ (Yeni Hitit); *zi-pát-ta-ni* KBo 6.26 II 45; KBo 17.43 IV 7 (Eski Hitit).

Ele alınan metinlerin içerik bilgilerine göre:

* Arınma Ritüeli’nde uygulayıcı olarak önemli görevi bulunan Fırtına Tanrısının Adamı(/Rahibi) *Huzziya* adının geçtiği KUB 9.38’in, CTH 676 ile ilgisi belirsiz kalmakla birlikte metin içerikleri benzerlikler göstermektedir.

* “*eya*-ağacının yakılması”; “(kutsamanın/)arınmanın suyunu”n kullanılması ve birçok ritüelde görebildiğimiz kurban ekmeği ile içki sunumları da ilgili metinlere ait kült uygulamaları içerisinde yer almaktadır.

* *Nerik* çevresinde aranması gerektiği düşünülen kentlerin (^{URU}*Iš*[-]; ^{URU}*Kapaštuštu*; ^{URU}*Kaštama*; ^{URU}*Taphalu*; ^{URU}*Ziqa*[-]; ^{URU}*Zinziliya*) merkezi bir yapı çevresinde örgütlenecek dini uygulamalar geliştirdiği görülmektedir. Gerçekleştirilecek ritüeller ve kült uygulamaları için ihtiyaç duyulan gereksinimler çevre kentlerden toplanarak ve bölgede yaşayan nüfusun işgücünden yararlanılarak, devletin faydalandığı ekonomik bir yapıya dönüştürülmüştür.

* Uzun yıllar Hitit hakimiyet alanının dışında kalan *Nerik*’in, yeniden inşa sürecinde, bazı ritüel uygulamalarının değişikliğe uğramış olması kaçınılmazdır⁷⁶. Ancak Hititlerin kült uygulamalarındaki pratik yaklaşımları Kaşkaların işgali süresince *Nerik* kültürünün, *Hakmiš*’te devamlılığını sağlamıştır (KUB 28.80 ay.IV x+1-11)⁷⁷. *Nerik*’in tekrar Hitit hakimiyetine geçmesi ile kentin ve kente ait kültürün yeniden inşası önem kazanmış ve kuşkusuz bu konuda en büyük çabayı da III.Hattušili göstermiştir (KBo 22.73(+)+KUB 21.11(+)+KBo 60.3; KUB 21.8; KUB 21.9; KUB 21.27+676/v+695/v+KBo 51.26).

* CTH 676 metin grubuna ait arınma ritüelinin, *Nerik*’in Kaşkalar tarafından uzun süre işgal edilmesine yönelik olduğu varsayımı IBoT 2.121 öy.8’, 10’, 14’te geçen *luri*- kelimesinden kaynaklanmaktadır. *luri*- “(I-BÍ.ZA, [I-BI-SÚ]-Ú), (finansal) kayıp, zarar” (KBo 1.42 IV 8); “küçük

⁷⁴ MHH: 823; EDHIL: 1038.

⁷⁵ Fuscagni 2007: 27.

⁷⁶ Taracha 2009: 104.

⁷⁷ Kühne-Otten 1971: 27; Taggar-Cohen 2006: 233vd.; Ünal 2014: 331.

düşme, aşağılama, utandırma, utanç verici durum” (KUB 13.18 III 6 *Dupl.*KUB 13.5 III 5 *Dupl.*KUB 13.4 III 34; IBoT 1.33 91, KUB 31.68 ay.32, KBo 18.57 sol k. 2); “eksiklik^(?), sıkıntı/kıtlık^(?)” (KUB 30.32 I 12, KBo 17.15 öy[?].7) anlamları ile tanımlanmaktadır. Kelime genel olarak “sahip olunanın, onurun/saygının ve yerin” “**kaybı**”nı ifade etmekte ve bu kayıp “aşağılama/küçük düşme, utanç, bela/kötü vaziyet/rahatsızlık” olarak yorumlanmaktadır⁷⁸.

Ancak özellikle iki farklı metin bilgisi; kentte yaşanan olumsuz durumların sadece Kaşka işgali sonucu oluşmadığını, kentin tarihsel sürecinde “*daha derin felaketler*”in yaşandığını da aktarmaktadır.

III.Hattuşili kentin kaderini şu şekilde anlatır⁷⁹:

CTH 383 KUB 21.19+KUB 14.7+KBo 52.17+338/v⁸⁰

III 11 ... KUR ^{URU} Ne-r[i-ik] 12 hu-u-d[a-a]k-pát ka-ru-ú-i-li-ya-aş A-NA LUGAL ^{MEŠ} x[13 har-kán-za e-eš-ta nu KASKAL ^{MEŠ} an-da wa-ar- hu-e-e[š]-šar 14 nu-kán ^{URU} Ne-ri-iq-qa-aş URU-aş ^{NA4} a-ku-uş GIM-a[n] 15 an-da e-eš-ta nu-kán hal-lu-u-wa-aş :wiš-ta-aş kat-t[a-an	III 11 ... Ner[ik] memleketi, 12 önceki kralların zamanlarında aniden(/hızla/birden bire) x[13 yıkılmıştı ve yollar çalı çırpı içinde[(idi), 14 ve Nerik kenti [suda] bir taş (parçası) 15 gib[i]ydi ve derin sular altı[nda(ydı).
---	--

“Fırtına Tanrısının” bir zamanlar nehir yatağını nasıl değiştirdiğine dair bir anlatı ise şöyledir⁸¹:

CTH 671 KUB 36.89⁸²

ay. 12 ^{id} Ma-ra-aş-ša-an-ta-aş-wa an-na-al-la-za :i-pa- at-tar-ma-ya-an a-ar-ša-aş 13 ^D U-aş-ma-wa-ra-an wa-ah-nu-ut nu-wa-ra-an ^D UTU-i DINGIR ^{LIM} an ar-ša-nu-ut ^{URU} Ne-r[i-ik- ki-wa-ra-an] 14 ma-an-ni-in-ku-wa-an ar-ša-nu-ut ...	ay. 12 “Maraşşanta nehri eskiden :ipattarmayan (yön(ün)de) akardı. 13 Fakat Fırtına Tanrısı onu döndürdü/çevirdi ve onu Tanrıların Güneş Tanrısına (doğru) aktı, [(ve) onu] Ner[ik’e] 14 yakın aktı” ...
---	--

Irmak yatağının yer değiştirmesi⁸³ ve kentin sular altında kalması söz konusu felaketin bir sel ile oluştuğunu göstermektedir⁸⁴. Her iki metinde

⁷⁸ HW: 131; Hoffner 1965: 8vd.; Neu 1981: 81 ve dn 1; Klengel 1988: 109; MHH: 413, CHD (L/N): 86vd., HED (L): 121vd., EDHIL: 534; CAD (I): 3; Black-George-Postgate 1999: 124.

⁷⁹ Haas 1994: 594.

⁸⁰ E.Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 383.1 (INTR 2016-01-18).

⁸¹ Haas 1994: 655.

⁸² Haas 1970: 140vd.; Dinçol-Yakar 1974: 565; Macqueen 1980: 180vd..

de *Nerik* kentinde yaşanmış olan bu felaket için, herhangi bir zaman (kral adı) veril(e)memesi (“eskiden” ya da “eski kralların zamanında” bahsiyle geçmesi) değinilen olayın oldukça önce gerçekleşmiş olabileceğini de düşündürmektedir.

Hatti kökenli (başta *Nerik* olmak üzere kutlanan) *purulli(ya)* bayramı, İlluyanka mitosu (CTH 321), Hattice fragmanlarda (KUB 28.73; KUB 44.60+KUB 28.9; KUB 48.37)⁸⁵ *Nerik* ile kentin rahiplerinin anılması ve yine (Eski Hitit yazım özellikleri gösteren) Hitit Kanun metinlerinde (§50 KBo 6.2 II 58’-60’) kentin din adamlarının yükümlülüklerden muaf tutulması gibi örneklerden de (*Narak/*)*Nerik* kentinde⁸⁶, Hatti-Hitit kült uygulamaları ve dinsel geleneklerinin sürdürüldüğü, Hatti döneminden itibaren önemli bir kült merkezi konumunda olduğu bilinmektedir.

Nerik’in Fırtına Tanrısı ise ülkenin “gelişmesi”, “büyümesi” ve aynı zamanda “yağmur” ile yakından ilgilidir; o, öfkeli bir biçimde yeraltı dünyasına çekilip “*insanoğlunu terk ettiğinde*”, dağlar ve gökyüzünün yanısıra ırmaklar ve deniz kıyılarına yerleşir. Kaybolması “kuraklığı”, geri dönmesi ise ülke için beklenen yağmuru getirmesi demektir⁸⁷.

Nerik kenti ve onun Fırtına Tanrısı hakkındaki bu bilgiler ile CTH 676 “*Nerik*’in Arınma Ritüeli” birlikte değerlendirildiğinde:

luri- kelimesinin, Kaşka işgali sonucu oluşan olumsuzluğu değil de, kent tarihinde güçlü izler bırakan bir sel baskınının sonucunda oluşan “zarar/kayıp/eksiklik^(?)/sıkıntı/kıtlık^(?)” ile kentin “aşağılanması/küçük düşmesi ve cezalandırılmasını” tanımlayabileceğini düşünmekteyiz.

IBoT 2.121’in, Eski Hitit yazım özellikleri⁸⁸ taşıyabileceği de dikkate alındığında, CTH 676 metin grubunda “*Tanrılar için yapılan bazı ritüel uygulamaları*”nın Hitit öncesi, Hatti dönemine kadar derin kökleri olan “*felaketler birikimi*”nin uzun yıllar boyunca aktarılması ile ilgili değerlendirilebileceği; “*Nerik*’in Arınma Ritüeli”nin de tıpkı diğer örneklerde değinildiği gibi *Nerik* kentinde, Hatti-Hitit dinsel geleneklerinin devamlılığına örnek oluşturabileceği kanısındayız.

⁸³ Krş. Dinçol-Yakar 1974: 569, metnin bu kısmının Maraşsanta Nehri’nin muhakkak yön değiştirdiği şeklinde anlaşılması, ufak bir kıvrım veya önemsiz bir yatak değiştirmenin de abartılı bir anlatımı olabileceği de değerlendirilmektedir.

⁸⁴ Ünal 1977: 429vd.; Ünal 2014: 329.

⁸⁵ Soysal 2007: 653vd..

⁸⁶ Soysal 2007: 653vd..

⁸⁷ Haas 1994: 598, 604vd..

⁸⁸ Krş. HW² (E): 25; Klinger 2009: 101.

KAYNAKÇA

- Alp 1993: S.Alp, *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte. Neue Deutungen*, Ankara 1993 (2.Baskı).
- Alparslan 2010: M.Alparslan, Das Land Hakmis; Geschichte, Lokalisation und Politische Bedeutung Einer Hethitischen Metropole, *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Ankara 2010: 29-44.
- Altman 2004: A.Altman, *The Historical Prologue of the Hittite Vassal Treaties*, Ramat-Gan, 2004.
- Archi 1988: A.Archi, Eine Anrufung der Sonnengöttin von Arinna, *Fs Otten 2*, 1988: 5-31.
- Arıkan 1998: Y.Arıkan, Hitit Dualarında Geçen Bazı Tanrı Adları, *3.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1998: 45-51.
- Beckman 2000: G.M.Beckman, Hittite Chronology, *Akkadica* 119-120, 2000: 19-32.
- Bin-Nun 1975: S.R.Bin-Nun, *The Tawananna in the Hittite Kingdom*, *THeth 5*, Heidelberg 1975.
- Bittel-Güterbock 1935: K.Bittel-H.G.Güterbock, *Boğazköy. Neue Untersuchungen in der hethitischen Hauptstadt*, Berlin 1935.
- Black vd. 1999: J.Black-A.George-N.Postgate, *A Concise Dictionary of Akkadian*. Wiesbaden 1999.
- Bryce 1986: T.Bryce, The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy, *Tel Aviv* 13-14, 1986: 85-102.
- Bryce 2003: T.Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Ankara 2003.
- Bryce 2005: T.Bryce, *The Kingdom of Hittites*, Oxford 2005.
- Cornelius 1973: F.Cornelius, *Geschichte der Hethiter. Mit besonderer Berücksichtigung der geographischen Verhältnisse und der Rechtsgeschichte*, Darmstadt 1973.
- Czichon 2010: R.M.Czichon, Zur Lage von Nerik, *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 2010: 157-162.
- Dinçol-Yakar 1974: A.Dinçol-J.Yakar, Nerik Şehrinin Yeri Hakkında/The Theories on the Localization of Nerik, *Belleten* 38, 1974: 563-572/573-582.
- del Monte 1992: G.F.del Monte, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, *RGTC* 6/2, Wiesbaden 1992.

- del Monte-Tischler 1978: G.F.del Monte-J.Tischler, *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, RGTC 6, Wiesbaden 1978.
- Ehelolf 1936: H.Ehelolf, Hethitisch-akkadische Wortgleichungen 1.šuni-=Gott 2.Zu witt-=Jahr 3.šeššar-=Bier 4.išhaššara-=Herrin 5.tunnakkeššar É.ŠÀ 6.šašana-=Lampe, *ZA* 43, 1936: 170-195.
- Ertem 1972: H.Ertem, Çivi Yazılı Metinlere Göre Hititlerde Tarla Tarımı, 1972: 84-89.
- Ertem 1973: H.Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara 1973.
- Ertem 1987: H.Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, Ankara 1987. (2.Baskı).
- Forlanini 2010: M.Forlanini, La Région Autour de Nerik Selon Les Sources Hittites, *SMEA* 52, 2010: 119-135.
- Freu 1995: J.Freu, De l'ancien royaume au nouvel empire. Les temps obscurs de la monarchie hittite, *Atti del II Congresso Internazionale di Hittitologia*, *StMed* 9, 1995: 133-148.
- Freu vd. 2007: J.Freu-I.Klock-Fontanille-M.Mazoyer, *Dès origines à la fin de l'ancien royaume hittite. Les Hittites et leur histoire*, Paris 2007.
- Fuscagni 2007: F.Fuscagni, *Hethitische unveröffentlichte Texte aus den Jahren 1906-1912 in der Sekundärliteratur*, *HPMM* 6, Wiesbaden 2007.
- Garstang 1942: J.Garstang, Samuha and Malatia, *JNES* 1-4, 1942: 450-459.
- Garstang-Gurney 1959: J.Garstang-O.R.Gurney, *The Geography of the Hittite Empire, Occasional Publications of the British Institute of Archaeology in Ankara*, London 1959.
- Gilan 2007: A.Gilan, Formen der Transaktion im hethitischen “Staatskult” – Idee und Wirklichkeit, *Geschenke und Steuern*, 2007: 293-322.
- Gilan 2008: A.Gilan, “Ist denn der Sinn von Menschen und Göttern irgendwie verschieden?” - Zur Ökonomie, Religion (und Herrschaft) im hethitischen Anatolien, *IBAES* 7, 2007: 227-235.
- Glatz-Matthews 2005: C.Glatz-R.Matthews, Anthropology of a Frontier Zone: Hittite-Kaska Relations in Late Bronze Age North-Central Anatolia, *BASOR* 339, 2005: 47-65.

- Goetze 1948: A.Goetze, Review, Istanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Boğazköy tabletleri II. by H.Bozkurt; M.Çiğ, H.Güterbock, 1947, *JCS* 2, 1948: 231-234.
- Goetze 1957: A.Goetze, The Roads of Northern Cappadocia in Hittite Times, *RHA* 15/61, 1957: 91-103.
- Goetze 1957a: A.Goetze, *Kleinasien*, München 1957. (2.Baskı).
- Güterbock 1961: H.G.Güterbock, The North-Central Area of Hittite Anatolia (Review, J.Garstang-O.R.Gurney 1959), *JNES* 20, 1961: 85-97.
- Haas 1970: V.Haas, *Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte*, Roma 1970.
- Haas 1972-1975: V.Haas, Hakmiš(ša)/Hakpiš(ša), *RIA* 4, 1972-1975: 49-50.
- Haas 1998-2001: V.Haas, Nerik(k)a, *RIA* 9, 1998-2001: 229-231.
- Haas 1994: V.Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, Leiden 1994.
- Hagenbuchner-Dresel 2002: A.Hagenbuchner-Dresel, *Massangaben bei hethitischen Backwaren*, *DBH-P* 1, Dresden 2002.
- Hazenbos 2003: J.Hazenbos, *The Organization of the Anatolian Local Cults during the Thirteenth Century B.C. An Appraisal of the Hittite Cult Inventories*, *CM* 21, Leiden-Boston 2003.
- Hoffmann 1984: I.Hoffmann, *Der Erlass Telipinus*, *THeth* 11, Heidelberg, 1984.
- Hoffner 1965: H.A.Hoffner, The Elkunirsa Myth Reconsidered, *RHA* 23/76, 1965: 5-16.
- Hoffner 1967: H.A.Hoffner, Reviews, E.von Schuler, *Die Kaškäer*, *JAOS* 87, 1967: 179-185.
- Hoffner 1968-1969: H.A.Hoffner, A Hittite Text in Epic Style about Merchants, *JCS* 22, 1968-1969: 34-45.
- Hoffner 1974: H.A.Hoffner, *Alimenta Hethaeorum. Food Production in Hittite Asia Minor*, New Haven 1974.
- Hoffner 1978: H.A.Hoffner, An Old Hittite Fragment in the British Museum, *JNES* 37, 1978: 341-342.
- Hoffner 2001: H.A.Hoffner, *Alimenta Revisited*, *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, StBoT* 45, 2001: 199-212.
- Hoffner 2009: H.A.Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, *WAW* 15, Atlanta 2009.

- Houwink ten Cate 1973: Ph.H.J.Houwink ten Cate, Review, V.Haas, *Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte*, 1970, *ZA* 62, 1973: 277-281.
- Imparati 1964: F.Imparati, *Le leggi ittite*, Roma 1964.
- Klengel 1988: H.Klengel, Papaja, Katahzipuri und der *eja*-Baum. Erwägungen zum Verständnis von KUB LVI 17, *Fs Pugliese Carratelli*, 1988: 101-110.
- Klengel 1999: H.Klengel, *Geschichte des hethitischen Reiches*, *HbOr* I/34, Leiden-Boston-Köln 1999.
- Klinger 1995: J.Klinger, Das Corpus der Maşat-Briefe und seine Beziehungen zu den Texten aus Hattuša, *ZA* 85, 1995: 74-108.
- Klinger 2002: J.Klinger, Die hethitisch-kaškäische Geschichte bis zum Beginn der Großreichszeit, *Gs Imparati, Eothen* 11, 2002: 437-451.
- Klinger 2009: J.Klinger, The Cult of Nerik-Revisited, *Central-North, Anatolia* 2009: 97-107.
- Kloekhorst 2013: A.Kloekhorst, The Signs TA and DA in Old Hittite: Evidence for a Phonetic Difference, *AoF* 40, 2013: 125-141.
- Kühne-Otten 1971: C.Kühne-H.Otten, *Der Saušgamuwa-Vertrag (Eine Untersuchung zu Sprache und Graphik)*, *StBoT* 16, Wiesbaden 1971.
- Kümmel 1967: H.M.Kümmel, *Ersatzrituale für den hethitischen König*, *StBoT* 3, Wiesbaden 1967.
- Laroche 1946-1947: E.Laroche, Recherches sur les noms des dieux hittites, *RHA* 7/46, 1946-1947: 7-139.
- Laroche 1966: E.Laroche, *Les Noms des Hittites, Études linguistiques* 4, Paris 1966.
- Laroche 1967: E.Laroche, Les noms anatoliens du “dieu” et leurs dérivés, *JCS* 21, 1967: 174-177.
- Lebrun 1976: R.Lebrun, *Samuha, foyer religieux de l’empire hittite*, Louvain-la-Neuve, 1976.
- Liverani 2004: M.Liverani, *Myth and Politics in Ancient Near Eastern Historiography*, Ithaca 2004.
- Liverani 2014: M.Liverani, *The Ancient Near East History, Society and Economy*, New York 2014.
- Macqueen 1980: J.G.Macqueen, Nerik and its “Weather-God”, *Fs Gurney*, 1980: 179-187.
- Mazoyer 2003: M.Mazoyer, Le ^{GIS}eya dans la religion hittite, *L’Arbre*, 2003: 73-80.

- McMahon 1991: G.McMahon, *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities*, AS 25, Chicago 1991.
- MMH A.Ünal, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen/A Concise Multilingual Hittite Dictionary/Hittitçe Çok Dilli El Sözlüğü*, Hamburg 2007.
- Neu 1974: E.Neu, *Der Anitta-Text*, StBoT 18, Wiesbaden 1974.
- Neu 1980: E.Neu, *Althethitische Ritualtexte im Umschrift*, StBoT 25, Wiesbaden 1980.
- Neu 1981: E.Neu, Hethit. *man(n)inkwa-* “nahe”, *IF* 85, 1981: 81-89.
- Neu 1983: E.Neu, *Glossar zu den althethitischen Ritualtexten*, StBoT 26, Wiesbaden 1983.
- Otten 1950: H.Otten, Review. İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Boğazköy tabletleri II (IBoT II). ed.H.Bozkurt; M.Çığ, H.Güterbock, 1947, *ZA* 49, 1950: 344-347.
- Otten 1972-1975: H.Otten, *Hantili*, *RLA* 4, Berlin-New York, 1972-1975: 110.
- Otten 1981: H.Otten, *Die Apologie Hattusilis III. Das Bild der Überlieferung*, StBoT 24, Wiesbaden 1981.
- Pecchioli Daddi 1982: F.Pecchioli Daddi, *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita*, Roma 1982.
- Popko 1978: M.Popko, *Kultobjekte in der hethitischen Religion (nach keilschriftlichen Quellen)*, Warszawa 1978.
- Savaş 2002: S.Ö.Savaş, Hititlerde “Fırtına Tanrısı” ile “Boğa Kültü” Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar, *ArAn* 5, 2002: 97-170.
- Schuster 1974: H.S.Schuster, *Die hattisch-hethitischen Bilinguen I. Einleitung, Texte und Kommentar. Teil 1*, Leiden 1974.
- Siegelová 1971: J.Siegelová, *Appu-Märchen und Hedammu-Mythus*, StBoT 14, Wiesbaden 1971.
- Singer 1984: I.Singer, *The Hittite KILAM Festival*, StBoT 28, Wiesbaden 1984.
- Singer 2007: I.Singer, Who Were the Kaška?, *Phasis* 10, 2007: 166-178.
- von Schuler 1965: E.von Schuler, *Die Kaškäer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*, Berlin 1965.
- Soysal 1998: O.Soysal, Beiträge zur althethitischen Geschichte (II), *AoF* 25, 1998: 5-33.

- Soysal 2007: O.Soysal, Hattice metinlerde dört önemli kent ve bunların rahipleri, *Fs Koşak*, 2007: 653-658.
- Steadman-McMahon 2011: Sh.R.Steadman-G.McMahon, *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10,000-323 B.C.E.*, Oxford 2011.
- Taracha 2009: P.Taracha, *Religions of Second Millennium Anatolia, DBH 27*, Wiesbaden 2009.
- Taracha 2010: P.Taracha, Studying Hittite Religion: Selected Issues, *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 2010: 857-868.
- Taggar-Cohen 2006: A.Taggar-Cohen, *Hittite Priesthood, Theth 26*, Heidelberg 2006.
- Ünal 1977: A.Ünal, M.Ö.II.Binyıl Anadolu’sunda Doğal Âfetler, *Belleten 41*, 1977: 423-446.
- Ünal 1998: A.Ünal, *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum), Central Turkey. With Two Excursuses on the “Man of the Storm God” and a Full Edition of KBo 23.27*, İstanbul 1998.
- Ünal 2014: A.Ünal, *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi Puduhepa ve Zamanı*, Çorum, 2014
- van den Hout 2011: Th.P.J.van den Hout, *The Elements of Hittite*, Cambridge 2011.
- van Gessel 1998: A.H.L.Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon I-II*, Leiden-New York-Köln 1998.
- von Schuler 1965: E.von Schuler, *Die Kaşkärer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*, Berlin 1965.
- Yakar 1980: J.Yakar, Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire, *MDOG 112*, 1980: 75-94.
- Yakar 2008: J.Yakar, The Archaeology of the Kaška, *6.Congresso Internazionale di Ittitologia, SMEA 50*, 2008: 817-827.
- Weeden 2011: M.Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship, StBoT 54*, Wiesbaden 2011.

